

J. Smeets, *De affaire-Oss. Van lokaal conflict tot nationale rel* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2001, 284 blz., ISBN 90 284 1940 3).

De discussie omtrent de bevoegdheden van de Nederlandse politieorganen is niet recent. Zo veel is wel duidelijk na het lezen van het in 2001 verschenen *De affaire-Oss. Van lokaal conflict tot nationale rel* van historicus Jos Smeets. De auteur besteedt ruim aandacht aan het gebrekkige Nederlandse politiestelsel, in zijn ogen de basis van de problemen waardoor een lokaal conflict wist uit te groeien tot een nationale rel.

Waar ging de affaire-Oss om? De brigade-Oss van de koninklijke marechaussee maakte in het begin van de dertiger jaren van de vorige eeuw een einde aan de terreur van een aantal plaatselijke criminelen, maar raakte vervolgens in conflict met de katholieke procureur-generaal in Den Bosch toen notabelen uit Oss verdacht werden van fraude en zedendelicten.

De auteur onderkent in de affaire-Oss een tweetal fasen: de criminele fase beslaat ruwweg de periode 1932-1935, de periode waarin de brigade-Oss van de marechaussee door middel van een nieuw opsporingsbeleid drie beruchte kapitale misdrijven wist op te lossen, en de politieke fase, ruwweg de periode 1935 tot eind 1939, waarin de opsporingsmethoden in de vervolgonderzoeken van de marechaussee naar lokale notabelen aanleiding vormden tot felle bestuurlijke en politieke discussies tot op landelijk niveau.

Op 28 juni 1935 werd de brigade-Oss door koningin Wilhelmina gehuldigd. Dit moment kan gezien worden als een belangrijk scharnierpunt, zowel in de affaire-Oss als in het boek van Smeets. Het succes van de marechausseebrigade had tot gevolg dat de overmoedig geworden marechaussees een aantal geruchtmakende onderzoeken opstartten, die zij echter niet 'hard' konden maken. De politiepartners van de marechaussee plaatsten, ingegeven door de bij hen levende frustraties over het succes van de brigade-Oss, kanttekeningen bij de rechtmatigheid van het optreden van de marechaussees.

De persoon die meer dan een ander de slechte samenwerking tussen de politieorganen heeft gepersonifieerd was de procureur-generaal te Den Bosch, baron Speyart van Woerden. De auteur concludeert dat met name zijn optreden de affaire-Oss op scherp heeft gesteld. Het advies van de procureur-generaal woog zwaar in het besluit van minister Goseling van justitie om aan de brigade-Oss de opsporingsbevoegdheid per 1 april 1938 te onttrekken. Na dit besluit escaleerde de affaire-Oss in een ordinaire machtsstrijd tussen de marechaussee enerzijds en het openbaar ministerie en justitie anderzijds.

Het duurde niet lang of de (landelijke) dag- en weekbladen wisten de 'botsing' tussen de verschillende partners breed uit te meten. Mede door deze aandacht groeide het lokaal conflict uit tot een nationale rel. De rel verdeelde niet alleen de hoogste ministerieel verantwoordelijken over de organisatie van het politiestelsel. Zij leek te zijn uitgegroeid tot een geloofstrijd tussen katholieken (de autoriteiten in Oss en justitie) en protestanten (de marechaussee).

De beschrijving van de verschillende politieorganen maakt deel uit van de politiek-organisatorische verdieping die Smeets met zijn boek wil aanbrengen. De vooroorlogse Nederlandse politieorganisatie stak gecompliceerd in elkaar. Onder de noemer 'politie' viel maar liefst een vijftal politieorganen: de gemeentepolitie, de gemeenteveldwacht, de rijksveldwacht, de koninklijke marechaussee en het korps politietroepen. Afhankelijk van de taak die hen was toebedeeld, dienden zij verschillende bazen. De scheiding van beheer en gezag was verre van bevorderlijk voor de samenwerking tussen genoemde politieorganen.

In de beschrijving van de politieorganen heeft Smeets vooral het zwaartepunt gelegd op het optreden van de brigade-Oss van de marechaussee. Dit betekent dat de rol van een andere belangrijke actor, namelijk de gemeentepolitie-Oss, enigszins onderbelicht blijft. Zijn keuze lijkt ingegeven door een tweetal omstandigheden: het beschikbare bronnenmateriaal en het

karakter van het (deel)-onderzoek. In tegenstelling tot omvangrijk bronnenmateriaal over de brigade-Oss, is het materiaal betreffende de gemeentepolitie-Oss verre van compleet. Smeets schrijft bijvoorbeeld op pagina 108 dat de processen-verbaal die zijn opgemaakt door de gemeentepolitie-Oss, voor zover bekend, zo goed als alle verloren zijn gegaan. Daarnaast maakt *De affaire-Oss* deel uit van een onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse politie in de twintigste eeuw, waarin de auteur zich speciaal verdiept in de geschiedenis van het centrale politiewezen. *De facto* betekent dit dat de aandacht van de auteur onwillekeurig meer uitgaat naar een rijkspolitiekorps dan de gemeentepolitie.

De auteur is er goed in geslaagd om zijn onderzoek de nodige diepgang te verschaffen, waardoor het boek zijn meerwaarde bewijst ten opzichte van eerdere journalistieke publicaties. Het boek is aan te raden voor eenieder die geïnteresseerd is in de geschiedenis van het opsporingsapparaat in Nederland, in het bijzonder voor degene die zich uit hoofde van zijn/haar functie mengt in de discussie over de inrichting van het Nederlandse politiestel.

Michael van der Zee

G. Aalders, *Eksters. De nazi-roof van 146 duizend kilo goud bij de Nederlandsche Bank* (Amsterdam: Boom, 2002, 190 blz., €19,50, ISBN 90 5352 768 0).

Dat niet alles goud is wat er blinkt vat de strekking van deze detailstudie door een medewerker van het Nederlands instituut voor oorlogsdocumentatie wellicht het kernachtigst samen. Centraal in deze uiterst gespecialiseerde historische monografie staat de roof door de Duitse bezetter van het goud uit de kluisen van de Nederlandsche Bank en in het bijzonder de moeizame naoorlogse pogingen om het gestolen goud weer terug te krijgen. Dit relaas is bepaald geen succesverhaal waar de Nederlandse diplomatie volgens de bevindingen van Aalders met trots op kan terugzien. Het verhaal is niet nieuw en reeds vele malen verteld en opzienbarende nieuwe feiten komen in dit boek niet boven tafel. Het bijzondere zit hem echter in de details die de auteur uit de Haagse archieven heeft opgediept.

In mei 1940 had de Nederlandsche Bank het meeste van het bij haar berustende goud reeds in veiligheid gebracht. Echter, bijna 146.000 kg goud, met in 1946 een waarde van ruim 430 miljoen gulden (of 4 miljard in guldens van 2000), verdween tijdens de bezetting naar Duitsland. Dit land gebruikte het goud voor de betaling van de invoer van essentiële goederen voor de oorlogvoering. Zwitserland ontving het leeuwendeel, maar ook bij andere neutralen zoals Zweden en Portugal kwam een gedeelte terecht. Van het gestolen Nederlandse goud kwam uiteindelijk 71.820 kg, dus minder dan de helft, terug bij de Nederlandsche Bank. Voor het zover was moest echter een lange weg worden gegaan en de historie daarvan beschrijft Aalders minutieus met oog voor ambtelijk en diplomatiek detail. Draaipunt bij dit alles is de zogeheten Tripartiete goud commissie. Deze was als uitvloeisel van de Duitse overgave door de drie westerse geallieerden in 1946 in het leven geroepen om de teruggave van het gestolen goud in goede banen te leiden. Hiervoor werd een goudpool gevormd waar al het in Duitsland aange troffen goud werd ingebracht voor uitkering aan de beroofde landen. Hierbij stonden twee problemen centraal. Het eerste was het algemene probleem om het geroofde goud waarmee nazi-Duitsland de neutrale landen had betaald, in deze goudpot te krijgen. Het tweede was het specifiek Nederlandse probleem dat de Tripartiete goud commissie, niet al het uit Nederland weggevoerde goud als monetair goud wenste te erkennen. Het eerste probleem ontstond door de onwil van de Amerikaanse buitenlandse politiek om diplomatieke druk uit te oefenen op de heerslanden en in het bijzonder op Zwitserland. Resultaat was dat dit land er met een koopje vanaf kwam. Zwitserland gaf er in ieder geval blijk van in staat te zijn op sublieme wijze zijn financiële belangen veilig te stellen ten nadele van de voorheen bezette landen. De Verenigde